

Арлекін іде у небуття... Арлекін блукає поміж нас...

Мистецький Арсенал віддав шанобу знаному київському колекціонеру Ігорю Диченку, якого не стало наприкінці весни. У просторих залах відкрилася виставка «Арлекін іде...», де експонуються понад три сотні творів видатних, переважно вітчизняних митців минулого століття із легендарного зібрання Ігоря Сергійовича. До уваги відвідувачів – такий собі часовий зріз, що демонструє поступ мистецтва від авангардистів до художників нової доби. На помітному місці фігурують 15 графічних робіт Далі. У п'ятдесятирічній історії колекціонування сплелися голоси Малевича, Єрмілова, Богомазова, Тишлера, Пальмова, Горської, Лерман, Зарецького, Вайсберга, Цаголова й багатьох-багатьох інших.

68

Скільки загалом творів мистецтва та автографів мешкало в легендарній колекції мистецтвознавця, художника Диченка? Він нібито й сам точно не знав. У різні роки роботи знаходили прихисток у різних музейних приміщеннях. 2011-го значна частка раритетів потрапила на тимчасове зберігання до Арсеналу. Довго-довго Диченковим бодем залишалася відсутність приватного музею, на який збирач заслугував, ідеєю якого безпорадно марив. Не випадково розчарований мрійник, влаштувавши у 1990-х виставки артефактів зі свого зібрання, нерідко називав їх на честь персонажа італійської комедії dell'arte Арлекіна.

...В імпровізаціях на тему «Ігор Диченко» лейтмотивна фраза, що вислизнула із зошитів одного знайомого поета: «Куди мені з таким фахом – бродяга у снах?». Маючи справу з матеріалізованими духовними скарбами, Ігор Диченко тинявся в ірреальних площинах того, чому «не названа ціна», серед тіней забутих і незабутих постатей.

Коли його просили, цей володар чужих миттєвостей безкорисливо надавав роботи з колекції для музейних акцій. Рідше – в Києві, часто-густо – за кордоном. «Проривом» колись

опального колекціонера у світовий виставковий простір стала грандіозна виставка «Москва – Париж». А далі пішло-поїхало: Токіо, Лос-Анджелес, Нью-Йорк, Будапешт, Тулуза, Лондон, Сан-Франциско, Единбург, Відень, Оденсе...

Років кільканадцять тому ми бесідували з Ігорем Сергійовичем на прохання центральних українських видань. На комп'ютерному оригіналі колекціонер засвідчив схвалення тексту, оздобивши автограф малюнком ангела з квіткою. Дивом збережений оригінал тепер став раритетом, а слова Диченка зазвучали пронизливо-актуально. Тому й народилося бажання пригадати фрагменти того інтерв'ю. Отже.

– **Ігор Сергійовичу, колекціонування – це свого роду прояв фетишизму. Тож чи не є воно зворотним боком нелюбові до людей?**

– Ох, яке цікаве запитання! Людина, яка любить усе людство, – суцільна фальшивка. Навіть кохання в якомусь донжуанстві не безкінечне. Так само й дружба... Найголовніше, щоб у людині не було ненависті та задрощів, які, на жаль, є нашим «національним надбанням». Ясна річ, твор

мистецтва ніколи не замінить людину. Хоча ми в певному сенсі й розмірковуємо про любов до речей, як до людей. Проте, на відміну від людини, твір мистецтва беззахисний і завжди потребує схоронності.

– **Чи можна отожднювати значущість людини зі значущістю речі? Джон Фаулз у «Колекціонері» зробив таку спробу...**

– Пам'ятаєте, як свого часу боролися з дитячою літературою, в якій

О. Бенуа. «Ескізі костюма Арлекіна»

О. Богомазов. «В'язниця»

М. Приймаченко «Мавпи та крокодил»

В. Зарецький. Портрет Ігоря Диченка 1960-х років

предмети олюднені? Маршак скаржився Горькому, що йому не дозволяють, аби щітка розмовляла з віником, а чорнильниця зі свічкою. На це Олексій Максимович радив: «Пошліться на мене, я сам чув». Повірте, вони живі. І за кожною неістотою завжди є легенда.

– А пристрасть володіння людиною подібна до пристрасті володіння картиною?

– Знаєте, те, що ми говоримо про колекціонування як про фетишизм, – це вже щось зі сфери психопатології. І в цьому є резон. Психопатологія – автопілот нашого життєвого шляху. До того ж цей автопілот веде нас набагато впевненіше і грамотніше, аніж кон'юнктурний досвід. Колись один збирач авангарду назвав колекціонування суто чоловічою пристрастю, оскільки в її основі – пристрасть до володіння.

Коли ми з вами зараз розмовляємо про колекцію, нас можуть не зрозуміти 90 відсотків сучасників. Колекціонер у розумінні багатьох – похідна від такого собі буржуазного інтелігента. За попереднього соціального ладу він був країні начебто ні до чого. Тепер, як і раніше, таке хобі вважається примхою багатих. Проте колекціонування у своїй первинній сутності походить не від надлишку грошей, а від бажання щось зберегти, чомусь порадіти.

На жаль, нині можна стати свідком такої ситуації. Новий українець придбає оригінал, припустімо, Пікассо. І закине свою покупку на півроку. А потім знайде і питає: «Що це таке?». Тобто втрачаються категорії смаку, доцільності. На першо-

му плані – гонитва (у тебе є – і у мене не має бути). З'явилися навіть стандарти, що саме краще продається. Це дуже вдарило по колекціонерах старої формації. До того ж можна скласти величезний список унікальних речей, які пішли з України. Відплив робіт – журна ознака часу. А припливу немає і не буде!

– До речі, у міф про те, що ви зібрали свою колекцію за безцінь, мало хто вірить.

– Проте це правда. (Утім, кому яке діло?). Парадокс цієї колекції в тому, що її зібрано бідним школярем, студентом, безробітним. На свою колекцію протягом усього життя витратив суму, на яку можна було б зробити ремонт у якійсь халупі. У мене є примірник першого видання про Шагала. Я купив його за 50 карбованців. А нині ця книжка коштує разів у тисячу, а то й у десять тисяч більше. Одного разу я привіз із Парижа унікальний автограф і малюнок Сержа Лифаря (уже пізніше з нього зробили національного героя). Я дуже здивував тоді продавця книжкового магазину, прибігши мокрим від дощу, десь позичивши гроші. І цей чоловік подарував мені ще одну рідкісну книжечку про Лифаря.

Подібним чином у колекції з'явилися малюнок Жана Кокто, автограф Пабло Пікассо. Є видання з автографами Вана Кліберна (він був у захопленні від мого зібрання), Маргарити Алігер, листи і автографи Козловського, Рождественського, Лієпи, Лепешинської... Якби ці пам'ятки могли говорити, це був би хор, що його необхідно закріпити в історії.

– А чи були експонати, що обійшлися непомірно дорого?

– Ні, траплялися випадки, коли страждав від фінансової неспроможності придбати те чи інше. Приміром, колись Ірина Еренбург запропонувала мені 8 графічних робіт Марка Шагала, зокрема й ілюстрації до Гоголя, за 2 тисячі карбованців. У мене таких грошей не було.

– З чого почалася «хвороба»?

– Це пішло з дитинства. Й імена, що потрапили першими в мою колекцію, були дуже навіть непогані: Мікеланджело, Рафаель, Мурільйо...

– ?..

– Я був зовсім дитиною. І ще не здогадувався про існування Ватикану, Третьяковки. Вдома висів календар: тепер на таких вміщують картинки з істивними грибами, а тоді здебільшого публікували репродукції відомих робіт. Моєю єдиною цінністю були клей і папочка, в яку складав вирізані картинки, надписуючи: «Джоконда», «Явлення Христа народом»... А на живих художників дивився з обоюванням.

– А справжні експонати коли з'явилися?

– Перша картина – «Соловецький монастир у світланкових променях з боку Святого озера» Сергія Отрощенка – дуже символічна. Ця робота стала увертюрою до того, що зібрав пізніше.

Автограф Ігоря Диченка автору публікації

С. Далі. Робота із серії «Мистецтво кохання»

– Потім були улюблені...

– Вони всі улюблені. Може, дивно, але найулюбленіші, як правило, не найзнаменитіші. Я пішов катакомбним шляхом. За ранньохристиянської доби був такий період, коли люди молилися в печерах, катакомбах. У мене такий період тривав доволі довго. Адже у 1960–1970-ті роки я збирав репресованих, забутих, формалістів (траплялося спати на картині забороненого митця: а що, як будище обшук?). І це негативно відбилася на моїй долі. Насилу закінчив художній інститут. Мене не допустили до іспитів в аспірантуру. Я ніколи не мав постійної роботи. Викладав історію мистецтв тільки як погодивши.

– Чи розуміли ви, що володієте скарбом?

– Збирав свої експонати тільки як духовні цінності – для себе та своїх друзів. І ніколи не думав, що колись буде інакше. Тепер мій скарб виявився потрібним усьому світові.

– А чи могли б ви, бажаючи придбати якусь річ, образити, зрадити, вбити?

– За жодних обставин. Я – людина християнської формації, і в моєму житті головне – євангельські взаємини. Безумовно – смиренність. На який злочин можу піти?.. Зараз подумую... Ну, хіба що відкусити піввуха у жінки, якщо в неї буде якась старовинна сережка.

– На вас злодії нападали?

– Навіть було жорстоке озброєне пограбування. З кров'ю. Картини тоді зберігалися в музеї, вдома залишилися тільки ікони.

– Бандитів знайшли?

– Тоді навіть народні депутати і відомі діячі культури зверталися в Міністерство внутрішніх справ. Проте досі так усе й записано.

– Хай моє запитання не видасться вам неетичним. Кому ви заповіли свою колекцію?

– Звісно, хотів би залишити її Україні. Річ у тім, що моя колекція давно переросла рівень приватної. Утім, долі колекціонерів, з якими

спілкувався, дуже сумні. Як правило, після їхньої смерті зібране ними або залишається в неосвітченому середовищі, або невідомо де розчиняється.

– А чи є надія, що зі збереженням колекції буде увічнено ім'я її власника?

– Згадаймо Богдана Ханенка. На Музеї західного та східного мистецтва навіть немає меморіальної дошки. Це – ганьба. (Справедливість врешті перемогла: музеєві таки повернули імена його засновників. – Авт.)

На Заході колекціонери мають певні пільги від мерії. А тут... Уже четверте десятиріччя надаю свої експонати для виставок. І держава не спроможна бодай звільнити одного колекціонера від квартирної плати. Не порушую цього питання ніде. Я свою справу зробив: зібрав приватний музей ХХ століття.

– Панує думка, що ви – складна у спілкуванні людина (що правда, а чого не помітила). У чому, як на вас, ця складність?

– Казати можна все, що завгодно. Я колекціонер відкритий для спілкування. Проте я людина вибіркова. І різка. Окрім того, я – критик. Зробив чимало гострих виступів у пресі. А це не минає безкарно. Найскладніша людина – проста, найпростіша – складна. Найважливіше – бути, а не здаватися.

– Проте ви контрастний? Або ж дотримуєтеся сократівського почуття міри?

– Раніше був більш «полярним». Емоційним був завжди. До творів біг не вухами, а очима. Абсолютно наплювати, що скажуть ідеологи або недобррозичливіці.

– Кого нині купували б із українських митців?

– Мав би за що купувати, пройшовся б усіма майстернями і навіть у невідомих купив би по одній роботі.

– Про що мрієте?

– У мене є великий архів із дуже цікавими історичними документами – «спутний товар». Влаштував би ви-

ставку творів і, паралельно, матеріалів про те, що відбувалося навколо.

А ще, якби міг, обладнав би свою темницю. Звичайна темниця, коли в ній є твори мистецтва, стає світлицею (недаремно ценці у своїх келіях вішали ікони, що випромінювали світло). А у свою взяв би ескіз Тишлера до вистави «Король Лір», малюнки Ейзенштейна, Хамдамова. Можливо, чудову релігійну композицію Михайла Соколова «Тортури Христа». Жевріє мрія обвішати умовну кімнату роботами наївистів. Серед них обов'язково були б роботи Марії Приймаченко, цього супергенія слов'янського мислення, яка не слухала дуреп, що вимагали від українського мистецтва «сепель у сиропі». Знайшов би місце для художника-кріпака Григорія Сороки...

Узагалі, якби прожив багато життів, кожен день проводив би з однією картиною: щоб було тривале і чисте спілкування з нею...

У голові – якісь нереальні плани щодо виставок. Хотів би влаштувати експозицію художників – моїх сучасників, які рано пішли з життя. Хотів би здійснити виставку етюд, щоб нагадати про категорію якості в цьому забутому виді мистецтва. Для всіх задумів потрібен спонсор-чарівник.

– Хто може вам допомогти?

– Передусім держава. Директор одного західного музею мені казала: «У нас надто замалий музей для вашої колекції». Для того, щоб зібрання привести до ладу, каталогізувати, опублікувати матеріали, потрібне приміщення. Якщо є величезна колекція і людина бажає, аби вона була доступна всім, чому не надати елементарних умов: стелажі для картин, шафи для книжок, робочий стіл і телефон?

А так – повна незатребуваність. Прецеденту використання колекції як національного надбання і всього, що навколо неї, включаючи колекціонера, немає.

Фото Миколи БІЛОКОПИТОВА.

В. Пальмов. «Варіація на тему Гогена»

В. Володько. «Арлекін, який іде»

